

УДК 94:34.07

DOI <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019.11-2.12>**ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ**

**Сорока Лариса Володимирівна,**  
кандидат юридичних наук, доцент,  
заступник директора з наукової роботи  
(Науково-дослідний інститут  
публічного права, м. Київ, Україна)

У статті здійснено аналіз історико-правової природи космічної діяльності, який дав змогу дійти таких висновків: для підтримки міжсферного балансу в процесі свого розвитку космічна діяльність вступає у взаємовідносини з іншими сферами діяльності, використовуючи різні масштаби (глобальний, міжнародний, національний, місцевий), що відображаються у двох протилежних напрямках: з одного боку, вона взаємодіє з іншими сферами діяльності в усіх її аспектах, з іншого – конкурує в боротьбі за обсяги ресурсів, що виділяються суспільством. Дослідження космічної діяльності дало можливість не лише отримати нові наукові знання щодо історії розвитку наукової думки, закономірностей її становлення й функціонування, а також скорегувати розвиток у напрямі її ефективності й «корисності» для суспільства й одночасно мінімізувати негативні наслідки. Надана авторська періодизація сфери космічної діяльності України на підставі зміни концепцій парадигми та стратегій у вигляді двох макростадій: I) *old space* має два взаємопов'язаних періоди: у першому (умовно з 1920-х рр. XX ст.) сфера космічної діяльності регулюється національними підзаконними нормативно-правовими актами; у другому (з 1960-х рр. XX ст.) створюються міжнародні органи з врегулювання космічної діяльності, приймаються перші міжнародні стандарти на підставі чого відбувається становлення національного законодавства; II) *new space* (з початку XXI ст.) характеризується державною демонополізацією на космічну діяльність і переходом до нового сталого розвитку. Успішне вирішення такого переходу може бути забезпечено тільки в процесі взаємодії всіх сил і чинників, пов'язаних з глобалізацією, космізацією, інноваційністю, інклюзивністю, відкритістю, безпековістю, екологічністю, а також використанням нових технологій і процесів (ощадлива економіка, роботизація, штучний інтелект, мініатюризація та ін.).

**Ключові слова:** періодизація, космічна діяльність, нормативно-правові акти, регулювання, *old space*, *new space*.

**PERIODIZATION OF DEVELOPMENT SPACE ACTIVITIES OF UKRAINE**

**Soroka Larysa Volodymyrivna,**  
Ph.D. in Law, Associate Professor,  
Deputy Director for Research  
(Scientific Institute of Public Law, Kyiv,  
Ukraine)

The article analyzes the historical and legal nature of space activity, which led to the following conclusions: in order to maintain the inter-sphere balance, in the course of its development space activity enters into relations with other spheres of activity, using different scales (global, international, national, local) reflected in two opposite directions: on the one hand it interacts with other spheres of activity in all its aspects, on

the other – competes in the struggle for the amount of resources allocated by society; space exploration has made it possible not only to acquire new scientific knowledge on the history of the development of scientific thought, the laws of its formation and functioning, but also to adjust the development in the direction of its efficiency and “utility” for society and at the same time minimize the negative consequences; provided author’s periodization of space activity of Ukraine on the basis of change of concepts of paradigm and strategies, which consists of two macro-stages: I) old space has two interrelated periods, in the first (conditionally from 20-ies of XX century) the sphere of space activity is regulated by national by-laws; in the second (since the 1960s) – international bodies for the regulation of space activities are established, the first international standards are adopted on the basis of which national legislation is being formulated; II) new space (since the beginning of the 21st century) is characterized by state demonopolization of space activities and the transition to a new sustainable development. Successful solution of such transition can be assured only in the process of interaction of all forces and factors related to globalization, cosmisation, innovation, inclusivity, openness, security, environmental friendliness, as well as the use of new technologies and processes (lean economy, robotization, artificial intelligence, miniaturization etc.).

**Key words:** periodization, space activity, regulatory acts, regulation, old space, new space.

**Вступ.** Глобальні проблеми сучасності вимагають не стереотипного підходу, а прискорення соціального розвитку, динамічного системного аналізу та уяви. Наявність аналітичного компонента й виявлення системи зв’язків історичної події з його соціокультурним фоном роблять можливими досить ефективні прогнози щодо форм і механізмів відтворення розглянутого історичного феномена в новій соціальній ситуації. Історичне пізнання в практиці соціального прогнозування не лише інтерпретує можливі проблеми майбутнього й визначає співвідношення закономірних і випадкових тенденцій – воно може впливати на самий плин соціальних подій, тому є вельми сильним засобом впливу – через ціннісні трансформації – на діяльність соціальних суб’єктів [1].

**Мета статті** – дослідити зміну й розвиток космічної діяльності України, враховуючи різні чинники, й обґрунтувати авторську позицію стосовно існування двох макроетапів зазначеної діяльності (old space і new space).

**Виклад основного матеріалу.** Зміна і розвиток протікають у часі. Тому необхідним, хоча й специфічним компонентом генези є час. Як об’єктивна форма буття матерії час є категорією абсолютною. Не можна уявити жодного явища, яке, виникнувши, не проіснувало б протягом певного часу. Проте кожне конкретне явище постає у формі його автономного часу, який проявляється у швидкості протікання процесів зміни й розвитку цього явища. І зазначений процес в певних межах може не збігатися з аналогічним процесом іншого, навіть тісно пов’язаного з ним явища. Одні явища можуть випереджати розвиток інших, тоді як інші істотно відстають у своєму розвитку [2, с. 77–78].

Тому до сьогодні немає однозначного підходу до критеріїв періодизації будь-якого процесу. Дискусії щодо періодизації держави й права полягають у тому, що більшість авторів в першу чергу з’ясовували, чи є відмінності в таких поняттях, як «фаза», «період» і «етап», не беручи за основу періодизації досліджуваних явищ структурні частини генезису держави й права. Для того щоб виявити видові відмінності, що характеризують етап, фазу й період, потрібно знати ознаки родового поняття, яким в цьому випадку є поняття «структурний елемент генезису», і способи членування генезису на складові компоненти [2]. Отже, структурний елемент генезису в філософській літературі розуміють як етап, який представляє собою одну з ланок

«в ряді послідовних якісних змін, що характеризується відносною самостійністю та специфічними закономірностями. Подібно тому, як елементи структури – етапи можуть бути визначені як генетичні підсистеми, кожна з яких має свою власну структуру і генезис» [3, с. 20].

Деякі науковці для створення періодизації певного періоду чи процесу використовують теорію Т. Куна, який зробив висновок, що в загальному випадку є три етапи еволюції парадигм діяльності: 1) «допарадигмальний» (тобто «додіяльний»); 2) формування вихідної парадигми діяльності; 3) зміна вихідної парадигми діяльності на нову й подальше періодичне оновлення парадигм [4]. Застосовуючи вищезначене до парадигми розвитку сфери космічної діяльності, С. Кричевський констатував, що, на його думку, існують три взаємопов'язаних «парадигмальних» процеси: 1) «докосмічний» етап – парадигма соціально-технологічного («додіяльного»), заборона на освоєння космічного простору (там жили боги, спроби людей літати, існувати поза Землею соціально були «поза законом», тому що порушували систему табу, заборон, обмежень, а технологічний рівень не давав можливості здійснювати космічну діяльність). Умовна межа кінця етапу для Європи – XV–XX століття; 2) космічний «екологічний» («досоціально-екологічний») етап – парадигма необмеженої експансії в космічному просторі, спрямована на підкорення природи, досягнення безмежного панування в Небі (науково-технічного, військово-політичного, економічного). Початок етапу – XX століття (ракетні польоти тварин, польоти людей і таке інше). Темпи розвитку космічної діяльності в основному визначалися темпами розвитку технологій. Пік активності космічної діяльності був досягнутий в 1970–1990-ті рр. в результаті бурхливого розвитку ракетно-космічної техніки; 3) космічний «екологічний» (або «соціально-екологічний») етап – нова екологічна, соціально-екологічна парадигма космічної діяльності в епоху глобалізації, спрямована на розвиток зазначеної діяльності за досягнення балансу з іншими сферами діяльності та з природним середовищем, на мінімізацію шкідливих впливів і наслідків через систему відповідних стимулів і обмежень (парадигма балансу і стійкого соціоприродного розвитку). Початок етапу фактично збігається з кордоном XX – XXI століть. Крім екологічного аспекту як обмежувача й модифікатора космічної діяльності проявився новий аспект і феномен – тероризм (події в США 11 вересня 2001 р.) [5, с. 45].

Н. Малишева в основу періодизації космічно-правової доктрини поклала етапи розвитку й становлення космічного права й визначила його три періоди. Перший період пов'язаний з початком освоєння космічного простору, запуску першого штучного супутника Землі, що було здійснено Радянським Союзом 4 жовтня 1957 р., та розроблення перших міжнародних документів під егідою ООН. Другий період характеризується помітним пом'якшенням підходів до міжнародно-правового регулювання космічної діяльності, який розпочався з 1980–1990-х років і сформував другу генерацію міжнародного космічного права. Третій період (початок XXI століття) відзначився переосмисленням значення космічної діяльності, перетворенням останньої на високотехнологічну галузь, яка здатна вирішувати суто «земні» проблеми суспільного розвитку. Диверсифікація космічної діяльності закономірно сприяла розширенню кола її суб'єктів – приватного сектору [6, с. 230–231].

Таким чином, хоча критерії й підходи до періодизації автори використовували різні, але, як видно із вищезазначеного, часові межі та кількість етапів збігаються.

О. Чернишова, у своєму дисертаційному дослідженні аналізуючи розвиток космонавтики СРСР, вказувала на труднощі в періодизації космічної діяльності: «На сьогодні незрозуміла навіть точка відліку початку космічної ери. Офіційно День космонавтики відзначається 12 квітня – день старту першого космічного корабля з людиною

на борту в 1961 р. Але якщо говорити про початок космічної діяльності, то пріоритет по праву належить першому штучному супутнику Землі, тобто за точку відліку можна взяти дату його запуску – 4 жовтня 1957 р. Справедливе також твердження, що космонавтика нерозривно пов'язана з успіхами ракетобудування, і, отже, дату її народження слід віднести до 13 травня 1946 р., коли було прийнято Постанову Центрального Комітету КППС і Ради Міністрів СРСР «Питання реактивного озброєння». Ці дати пов'язані з початком практичного освоєння космосу, але практична космонавтика була б просто неможлива без попередньої теоретично опрацьованої ідеї підкорення космосу за допомогою ракет» [7]. Тому початком космічної ери автор вважає вихід у пресі першої основної роботи К.Е. Ціолковського «Дослідження світових просторів реактивними приладами» в 1903 р.

Необхідно нагадати, що Україна входила до складу колишнього Радянського Союзу. Отже, виокремити історію розвитку космічної діяльності УРСР без аналізу історії космонавтики СРСР неможливо. Тому ми вважаємо, що аналіз необхідно робити з урахуванням зазначених обставин. Для нашого дослідження початком космічної діяльності в Україні ми будемо вважати рік входження Українських земель до складу СРСР й утворення УРСР – 10 березня 2019 р.

Таким чином, проаналізувавши міжнародні й національні нормативно-правові акти, думки різних науковців, пропонуємо розвиток космічної діяльності України поділити на два макроетапи: «старий космос» (old space) і «новий космос» (new space).

Етап old space розпочався з першої чверті ХХ століття й мав характерні ознаки. Здаючи певне бачення світу й установлюючи допустимі методи вирішення проблем розвитку сфери космічної діяльності, в аналізованому періоді спочатку не мали чіткого стратегічного бачення освоєння космосу. Old space пов'язаний з ідеєю, що «космічна діяльність – це те, в чому широка публіка не бере участь». Громадському суспільству дозволено було спостерігати й аплодувати урядам, які використовують податки для «розвитку космосу». Тому всі стратегічні програми й плани були капітало- й наукомісткими й невдовзі перетворилися на надзатратні; уряд країни залишається монополістом і ключовим замовником інновацій у сфері космічної діяльності.

Другий макроетап розпочався на початку ХХІ століття. New space – це ідея, що космічна діяльність є діяльністю, у якій бере участь широка громадськість, а роль уряду полягає в тому, щоб забезпечувати державну політику для стимулювання розвитку сфери космічної діяльності й надавати її учасникам допомогу в реалізації космічних продуктів (технологій) і послуг.

У будь-якій іншій галузі це навряд чи було б революційною ідеєю. Таким шляхом іде будь-яка економічна сфера. Але у сфері космічної діяльності все по-іншому, і до цього часу платники податків заплатили вже 2 трлн доларів, а робочі місця скорочуються в усіх космічних країнах [8].

Міжнародний космічний контекст швидко змінюється. Глобальна конкуренція зростає, нові учасники привносять нові амбіції в космічну діяльність, вона стає все більш комерційною з більшою участю приватного сектору. Основні технологічні інновації, такі як цифровізація, мініатюризація, штучний інтелект, а також багаторазовий пусковий космічний апарат порушують традиційні бізнес-моделі в космічному секторі, зменшуючи витрати на доступ і використання простору.

Таким чином, сьогодні приватний сектор у сфері космічної діяльності заповнює деякі технологічні прогалини, використовуючи концепцію нетрадиційного підходу до ризику для досягнення низької вартості космічних продуктів і послуг, що враховує потреби споживачів. Але сфера космічної діяльності може досягти сталого розвитку тільки шляхом інституціоналізації космічних програм за допомогою створення

економічно ефективною стратегічною дорожньою картою щодо розвитку людського потенціалу та розроблення локалізованої космічної політики. Дорожня карта розвитку повинна враховувати, крім попиту й пропозицій, ще й безпековий фактор, інноваційність, інклюзивність, міжнародну кооперацію та екологічність.

Отже, якщо в моделі нестійкого розвитку *old space* формування правових норм вимагало досить тривалого часу, то в сучасному праві, що формується через сталий розвиток *new space*, норми матимуть імперативно-випереджальний (превентивний) характер на відміну від сучасного міжнародного й національно-державного права, які можна характеризувати в основному як право, «що наздоганяє».

Україна також намагається рухатися в напрямі сталого розвитку космічної діяльності через її демонополізацію й включення приватних гравців і громадських установ до обговорення та прийняття оновленої Космічної програми. З набуттям чинності змін, внесених Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання космічної діяльності» від 2 жовтня 2019 р. до Закону України «Про космічну діяльність», стало можливим відкриття космосу для громадян і юридичних осіб. Державою гарантована можливість вільно досліджувати й використовувати космос, зокрема космічний простір і ресурси, що містяться в ньому. Обмеження виникають, лише коли це необхідно для забезпечення дотримання інтересів національної безпеки держави Україна, а також це стосується дозволу й нагляду за неурядовими космічними заходами, щоб переконатися, що такі дії здійснюються відповідно до міжнародних зобов'язань України в космосі [9].

Сучасна космічна діяльність, що розглядається в межах *new space*, являє собою спеціальну дослідницьку область, експлікацію наукової думки в процесі її еволюції, складовими якої є онтологічні, гносеологічні, методологічні, аксіологічні та праксеологічні аспекти. Вона формується в напрямі антифундаменталізації, екстерналізації та плюралізму, де допустима множинність приватних ідеалів науковості, потребує обліку соціокультурних чинників у аналізі наукового пізнання як особлива сфера людської діяльності.

**Висновки.** Таким чином, аналіз історико-правової природи космічної діяльності дає змогу дійти висновків: для підтримки міжсферного балансу в процесі розвитку космічна діяльність вступає у взаємовідносини з іншими сферами діяльності, використовуючи різні масштаби (глобальний, міжнародний, національний, місцевий), що відображається у двох протилежних напрямках: з одного боку вона взаємодіє з іншими сферами діяльності в усіх її аспектах, з іншого – конкурує в боротьбі за обсяги ресурсів, що виділяються суспільством. Дослідження космічної діяльності дало можливість не лише отримати нові наукові знання щодо історії розвитку наукової думки, закономірностей становлення й функціонування, а й скорегувати розвиток у напрямі її ефективності й корисності для суспільства й одночасно мінімізувати негативні наслідки. Надана авторська періодизація сфери космічної діяльності України на підставі зміни концепцій парадигми та стратегій, яка складається з двох макроетапів: 1) *old space* має два взаємопов'язаних періоди, у першому (умовно починається з 20-х рр. ХХ століття) сфера космічної діяльності регулюється національними підзаконними нормативно-правовими актами; у другому (з 60-х рр. ХХ століття) створюються міжнародні органи з урегулювання космічної діяльності, приймаються перші міжнародні стандарти, на засадах яких відбувається становлення національного законодавства; 2) *new space* (з початку ХХІ століття) характеризується державною демонополізацією на космічну діяльність і переходом до нового сталого розвитку. Успішне вирішення такого переходу може бути забезпечено тільки в процесі взаємодії всіх сил і чинників, пов'язаних із глобалізацією, космізацією, інноваційністю, інклюзивністю, відкритістю, безпековістю, екологічністю, а також використання нових технологій і процесів (ощадлива економіка, роботизація, штучний інтелект, мініатюризація тощо).

### Список використаних джерел:

1. Лосева О.А. Соотношение методологических детерминаций исторического познания: философский анализ : автореф. дис. ... док. филос. наук : специальность 09.00.01 «Онтология и теория познания по философским наукам». Саратовский гос. ун-т им. Н. Г. Чернышевского, 2004. URL: [https://static.freereferats.ru/\\_avtoreferats/01002637855.pdf](https://static.freereferats.ru/_avtoreferats/01002637855.pdf).
2. Сырых В.М. Логические основания общей теории права : в 2 т. Т. 1: 2-е изд., испр. и доп. Юстицинформ, 2001. 528 с. URL: [http://www.telecomlaw.ru/young\\_res/logical\\_basics.pdf](http://www.telecomlaw.ru/young_res/logical_basics.pdf).
3. Добрянов В. Методологические проблемы теоретического и исторического познания. Москва, 1968. 318 с.
4. Кун Т.С. Структура научных революций / пер. с англ. И.З. Налетова. T.S. Kuhn. The Structure of Scientific Revolutions. Chicago, 1962. Москва, 1975. URL: <http://psylib.org.ua/books/kunts01/index.htm>.
5. Кричевский С. Аэрокосмическая деятельность: междисциплинарный анализ : монография. URSS, 2012. 384 с. URL: <https://urss.ru/cgi-bin/db.pl?lang=ru&blang=ru&page=Book&id=157849#FF1>.
6. Малишева Н.Р. Стан та перспективи розвитку наукових досліджень у галузі космічного права. *Правова держава*, 2014. Вип. 25. С. 226–254.
7. Чернишова О.Н. Становление отечественной космонавтики в 1920–1950-е годы : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 «Отечественная история». 2002. URL: <https://www.dissercat.com/content/stanovlenie-otechestvennoi-kosmonavtiki-1920-e-1950-e-gody>.
8. The “New Space Paradigm” brings tide of hope for the future. URL: [https://spacerenaissance.space/media/NEWS/SRI\\_Editorial\\_No\\_1\\_The\\_New\\_Space\\_Paradigm\\_brings\\_tide\\_of\\_hope\\_for\\_the\\_future.pdf](https://spacerenaissance.space/media/NEWS/SRI_Editorial_No_1_The_New_Space_Paradigm_brings_tide_of_hope_for_the_future.pdf).
9. Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання космічної діяльності : Закон України від 2 жовтня 2019 р. № 143-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-20>.